

12.1 – בגדים

- א. מהרש"א
- ב. בן יהוידע.

12.2 – מעלת דור המדבר

- א. חידושי אגדות מהר"ל, ח"ג עמ' צה.
- ב. יערות דבש, דרוש ב עמ' ל"ז.
- ג. מאמרי הראי"ה, ח"ב עמ' 442.

וראה עוד:

חידושי הריטב"א ב"ב עג: ד"ה ענין.
ליקוטי מוהר"ן ח, בענין צדיקים ורשעים.
מלבי"ם, תורה אור פ' חוקת, הנהגת בני אדם.
עץ יוסף ויד יוסף על "עין יעקב", המיוחד שבדור המדבר.

12.2 – ענייני לשון הרע

- א. עוללות אפרים ח"ב עמ' תרכו.

תוספות

ולמו כמאן דמיבסמי – מכאן משמע כמ"ד בחלק (שם דף קי:) מתי מדבר יש להן חלק לעולם הבא'.
וגנו אפרקיד – מכאן אר"ת לאפרקיד פניו למעלה ולא כמו שפירש ר"ח בנדה (דף יד. ושם ד"ה אפרקיד) ובברכות (דף יג:) פניו למטה
דאם כן לא היה יכול טייעא לרכוב תותי ברכיה?.

פסקי חדא קרנא תכלתא – משמע הכא שיש ליצית למתים ויש לדחות שהיו נכנסין מחיים בקבר כדאמר במדרש שכל ערב תשעה
באב היו הולכין כשהן חיים לתוך קבריהם והיה בת קול יוצאת ואומרת הבדלו החיים מן המתים אבל יש להביא ראיה מפרק התכלת
(מנחות דף מא.) דאמר שמואל כלי קופסא חייבין בליצית ומודה שמואל בזקן כשעשאן לכבודו פירוש לתכריכים והיה שעתא ודאי רמינן
להו וכן יש במדרש למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ליצית לומר כך שהמתים חייבים בליצית וקשה דאמרינן בפרק מי שמתו (ברכות דף
יח.) רבי חייא ורבי יונתן הוו קא שקלי ואזלי בבית הקברות הוה שדיא תכילתיה דרבי יונתן אקיצברא א"ל רבי חייא לדי כנפך שלא יאמרו
למחר באין אללנו ועכשיו מחרפין אותנו ואי יש למתים ליצית מאי מחרפין אותנו דקאמר וי"ל דאע"ג דיך להן ליצית מ"מ מחרפין אותם
שמראין עצמן שהן חייבים והמתים פטורים כדאמר (שבת דף קד ב.) כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות אבל קשה על המנהג שנהגים
להסיר ליצית מטליתות של מתים ואר"ת ששמע מוקני לוטי"ר לפי שליצית עדות הוא שקיים כל התורה לליצית עולה ת"ר וחי' חוטין וה'
קשרים הרי תרי"ג ועכשיו שאין חשבון כל כך הרי הוא כאילו מעיד עדות שקר וה"נ דרשין במדרש ועשו להם ליצית לדורותם לדור תם
ואור"י דבימיהם היו כולן מקיימין מצות ליצית לפי שהי' לכולן טליתות של ד' כנפות ולכך היו עושין להן אף במוותן אבל עתה שאין לכולן
בחייהן אין לעשות במוותן אפי' מי שהיה לו בחייו שלא לבייש את מי שאין לו וכענין זה מצינו בפרק בתרא דנדה (דף עא.) בראשונה היו
מטבילין כלים ע"ג נשים נדות מתות התחילו חיות מתביישות כו' ועוד דאנו סומכין על מסכת שמחות (פ"ב) דאמרינן אבא שאול בן
בטנית וזה את בניו קברוהו תחת מרגלותיו של אבא והטילו תכלת מאפילוני פירוש מטליתו ויש לגרום התיירו מדקאמר מאפילוני ורבינו
חיים כהן דקך פירש דאנו קיימא לן כרבי יוחנן דאמר (נדה דף קא:) מצות בטילות לעתיד לבא והיה למנחות איירי אליבא דשמואל דאמר
אין בטילות ולכך כריך שיהא לו ליצית דעתידין לדיקים שיעמדו בלבושיהם ואם יסירו לו הליצית במוותו נמאא שלעתיד יעמוד בלא ליצית
והמדרש נמי אתי כשמואל והיה דלקמן יתה בת קול³ ואמרה דביתהו דרבי חנינא בן דוסא עתידה למישדא בה תכלת לדיקים לעתיד
לבא אתיא נמי כשמואל ועוד אומר ר"י דהכי פירוש דהיה שעתא ודאי רמינן להו היינו שמשימין בו ליצית ומסלקים אותו מיד להודיע
שקיים מצות ליצית לפי שהבגד חדש ולא הוה שם בו ליצית מעולם כריך להקים בו וכן נוהגים בארץ אשכנז להקים ליצית בטילת של מת שיהא
ניכר שקיים מצות ליצית ומיד מסרינן⁴.

1. תוסי ב"ב קכא. ד"ה "יום שכלו בו מתי מדבר"; אור הישר ב"ב עמ' 28. קיקיון דיונה ד"ה "תוספות".
2. תוסי פסחים קח. ד"ה "פרקדן".
3. ילקוט הגרשוני ח"ב עמ' קה, אות ד.
4. תוסי נדה סא: ד"ה "אבל"; אור הישר ב"ב עמ' 28.

ואמר פסקי חד קרנא כו'. לפי שקרא היה טוב טלית סלה חלל והיה פוטרו מליית וע"כ כשראה רב"ח ומלא נא' מהם טלית סולה חלל חשב שהוא קרא ולטובתו היה פוסק לו חד קרנא דהיינו חד כנף דה"ל חד נא' כנפים ופטור מליית אבל אם לא יפסק לו הכנף יעמוד לעמיד טלית של ד' כנפים והרי אינה מנייחת כהלכתה לפי האמת לדעת מרע"ה דבעי כיה נמי חוט של חלל ואל"ל יהוא טיעא החכם דלמא אין זה קרא דשקלא ממד מינייהו ושמה הוא א' מעדתו שהיו ג"כ לבשין חלל ואותן אין להם חלק לטע"כ דשקלא מידי מינייהו לא מסתגי ליה כו' והוא מטעם שבהן נחקקים אשר נשבעתי וגו' דהיינו לפי פשוטו שלא יבאו לא"י שעליהם לא נחרט על שפעתו וצדיקה כגופן שהרי צדיקה נתגדלו ממדבר כחומת הזה שהגד כגופו ואמר למאי הלכתא שהם לא הביעו דעת רב"ח ואמרו א' לממני חוטיך דתלי קרא לא היה פוטרו טליתו רק מחלל דמלך תלי לא היה פוטרו משום דהיה הטלית סלה חלל ואל"כ טההוא חד קרנא של חד חלל של קרא לפי דעתו שהיה צ' לך ה"ל לממני החוטין אם ג' של לך ככ"ה או ד' לך ככ"ט לפירוש המוס' שם הן:

הן מנחות דף מא ע"ב ד"ה ב"ש (הראשון).

ב1. בן יהוידע

ועוד נ"ל בס"ד, מה שאמרו כל אבא חמרא, פירוש אינו חכם בחכמת העיון והסברה, אלא רק חכם בגרסה דדמי לחמור שנושא המשוני עליו, וכמו שאמרו על פסוק ובראשית מי"ט י"ד יששכר חמור גרם, ולכן לא היה לו חריפות לממני חוטיך וחליות. ואמרו סכסא אינו רוצה לומר שוטה, כמו שאמר רשב"ם ו"ל, אלא סכסא לשון סכסוך רוצה לומר בלבול, שעשית דבר שנראה שהיית מכולכל מאד, שהחזרת את הכנף, ולא עלה על לבך למנות חליות, ונ"ל בודאי לא נעלם ממנו דבר זה ועשה כן שמנה חליות, אך אותו צדיק שחתך ממנו הכנף כעס עליו, ואע"פ שהחזיר לו הכנף עם כל זה כיון דחתך ממנו גזר עליו שישכח המנין שמנה, ולא יזכור איך היה כדי שלא יהיה לו תועלת מזה, והוא מרוב ענותנותו לא אמר לרבנן, כבר מניתי אך שכחתי. ודע כי הגרסה הנכונה היא מ"ש בתלמוד, שהביא בספר דקדוקי סופרים דגריס הכי, איבעי לך למימני חוטי וחליות, ותיתי ותימא לך:

12.2 - מעלת דור המדבר

א2. חידושי אגדות, מהר"ל

[שהדור] הזה הוא דור מיוחד בודאי שתרי הם נקראים דור המדבר, ע"ש שכל חייהם היה במדבר, וטעם זה (היות) [הנה] ידוע כי המדבר נבדל מישוב העולם וכבר נתבאר למעלה כי הישוב הוא מיוחד לדברים חמריים טבעיים והפך זה המדבר שתרי במדבר לא תמצא דברים חמריים טבעיים כמו שימצא בישוב, ולפיכך דור המדבר שהיו מרוחקים מן (המדבר) [התאמיות] הם נקראים דור דעה ע"ש מעלתם תאליקות שלהם בפרט, לכך היו במדבר ששם אין נמצא דברים חמריים טבעיים ודבר זה ידוע וברור. וענין זה מה שדור הזה הוא נבדל משאר הדורות, באו לבארו, שבוה נוכל לדעת מה שהיה דור הזה מיוחדים בכמה דברים, שנתן לדור הזה תורה ושאר דברים הנבדלים הקדושים, ומה שהיו במדבר יותר מכל שאר דורות כמו שהתבאר למעלה אצל תרי אווזא. וכמו שבאר רבה בר בר חנה מהות התמימות אשר בעולם בא ג"כ לבאר ענין דור המדבר ומהות שלהם, ואמר שההוא טיעא אמר ליה תא אחוי לך

אמר רבה בר בר חנה (שם) ואמר רבה בר בר חנה א"ל ההוא טיעא וכו'. ואמר לי ההוא טיעא תא אחוי לך מתי מדבר אזלי וחזיתיהו ודמו כמאן דמיבסמי וגו אפרקי הוה זקיפא בירכיה דחד מינייהו ועייל טיעא תותי בירכיה כי רכיב גמלא וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה פסקי הוא קרנא דתכלתא דחד מינייהו ולא הוה מסתגי לן אמר לי דילמא שקלת מידי מינייהו אהדריה דגמירי דמאן דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי ליה אזלי אהדרתיהו והדר מסתגי לן כי אתאי לקמיה דרבנן אמרו לי כל אבא חמרא וכל בר בר חנה סיכסא למאי הלכתא עבדיה הכי למידע אי כב"ש אי כבית הלל איבעי לך למימני חוטיך ומימני חוליות. ותראה עוד (שהדבר) ואתיחזו דור הזה מכל הדורות הבאים אחריהם. ואין ספק שדבר זה התיחדות גמור. ותראה עוד (שהדבר)

2א. חידושי אגדות, מהר"ל (המשך)

מתי מדבר מפני שההוא טייעא סוחר ישמעאל שהוא מסבב בכל מקום למשא ומתן שלו לקנות הדברים אליו, וכן נקרא הכח המשיג לפי שהוא בעל משא ומתן בדברי חכמה עד שיקנה הדברים שהם בחוץ אליו, כי החכמה הוא קנין בכל מקום כדכתיב כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזובו, ואמרו חכמים בפ"ק דקדושין (ל"ב ע"ב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן אין זקן אלא שקנה חכמה ולכך נקרא זקן, זה קנה, ומפני זה נקרא כח המשיג והקונה החכמה בשם הסוחר המחזיר אחר קנין דברים להביא את הדברים אל עצם נפש המקבל, וכן קראו השכל שכל נקנה, וא"כ כת המשיג נקרא קונה, וזהו הטייעא שהוא קונה. ואמר דהו דמי כמבסמי, שהמבוסם יש לו שמחה בנפשו כמו שהוא ענין המבוסם, והשמחה הוא שלימות הנפש כמו שהעצבון הוא חסרון הנפש, ודבר זה מבואר שהשמחה הוא שלימות הנפש, והיה לדור המדבר שלימות ביותר. ואמר עוד שהיו גני על פרקוד שלהם, דבר זה מורה על מעלת הצורה השלימות בלתי חמרי שבהם, כי כאשר הוא פניו הוא מגולה מורה על המציאות בפעל שהרי נגלה צורתו דהוא פניו, וזהו כי הכרת האדם בפניו ולפיכך הפנים מתיחס ומתדמה אל הצורה. ואמר שהצורה שלהם היה להם מציאות בפעל לגמרי, וזה מורה על הצורה שלימה בלתי חמרי, כי הצורה שהיא צורה מוטבעת בחומר אין מציאתה בפעל לגמרי, שהרי היא מוטבעת בחומר ואין החומר מציאותו בפעל ודבר זה ידוע. לפיכך מה שהיה הצורה נגלה בפעל מורה זה על צורה השלימה וזה מה שאמר שהיו שוכבי' על פרקידם והם נמצאים נגלים בפעל בצורתם, ודבר זה מבואר מאוד.

וכאשר תבין עוד כי היה שוכבין ופניהם למעלה שהיו פונים למעלה לעליונים הנבדלים כפי מדריגתם שהיה לדור הזה מעלה נבדלת לכך הפנים אל העליונים הנבדל, והחלוק וההפרש הזה תמצא בב"ח כי אותם שפונים פניהם אל הארץ אין להם השתתפות עם העליונים, והאדם פונה פניו קצת אל העליונים שיש אל האדם השתתפות עם העליונים. ואלו מתי מדבר היו פונים פניהם לגמרי למעלה. כי האדם אע"ג שאין פניו למטה מ"מ אין פניו לגמרי למעלה ג"כ, ואלו פניהם למעלה לגמרי והוא התאחדות עמהם פנים בפנים, כך היה מהות דור המדבר. וכל הדברים אשר אמרנו הם אמתיים אין ספק בהם למי שיבין דברי חכמה.

ועוד אמר והגי זקיפא בירכיה דחד מינייהו, להורות על המעלה הרמה והנשאה שלהם שהיו נבדלים

במעלתם מכל הדורות האלו. שכבר אמרנו לך כי היה דור הזה מיוחד שאינו שייך כלל לדור הזה, ובאו עתה לומר לא הי' שהיו מתחלפים הדורות ביתר ובמעט, שתמצא דור אחד יותר במעלה מדור אחר, דבר זה אינו, רק היו נבדלים לגמרי כמו שני דברים שאינם שייכים זה לזה. וידוע כי האדם התחלתו הוא קרסוליו דהוא ארכבותיו, כי למטה מזה אינו נחשב מן האדם כלל שאם יטול יכול לחיות. ולפיכך האדם שבו תלוי חיות שלו מן הארכובה כדאמרינן בסוף פרק בתרא דיבמות (ק"ב ב') שלשל אותו לים והעלו ממנו מארכובה ולמטה אין מעידין על אשתו מן הארכובה ולמעלה מעידין על אשתו, שמעינן מזה שעיקר האדם הוא מן הארכובה ולמעלה ודבר זה מבואר במקומות הרבה מאד, ואדרבה הרגל הוא פחיתות האדם בכל מקום. ולפיכך אמר שדור המדבר לא היה להם שתוף כלל עם כל הדורות שכאשר היו שוכבין כך וארכבותיהן זקופות היה הטייעא עובר תחתיו ולא נגע בארכבותיו שמוזה תראה כאשר הוי עומדין על רגליהן לא הי' מגיע אחד מהן לארכבותיו שהוא התחלת האדם. אמנם כדי שלא תאמר שאף אם לא היה שתוף עמהם, זה כאשר האדם אינו בשלימות מעלתו האחרונה מה שראוי שיהיה לאדם, אבל כאשר האדם הוא בשלימות, וזה כאשר קנה המעלה האחרונה, אז אין לומר שלא הי' שתוף עם דור המדבר, ולפיכך אמר שהיה רוכב הטייעא על הגמל ורמחי' זקיפא כי שלימות האדם הוא בג' דברים וכאשר יש בו כל שלשה דברים ביחד הוא שלם: האחד כאשר הוא שלם בגופו שהגוף אשר הוא נושא הנפש שהוא שלם שהוא הכנה לשלימות הנפש אשר הוא רוכב על הגוף ומתנשא; השני כאשר הוא שלם בנפשו כי יש נפש זכה ובהירה בעצמו מוכנת לקבל המעלה ויש נפש הפך זה; והשלישי כי לפעמי' עם כל ההכנה שיש לו לקבל המעלה אם אינו קונה המעלה בפעל ובקנין חסר וכאשר הוא שלם בגופו אשר הוא נושא אל הנפש האדם ונפש הנשאת עליו זכה ובהירה והוא קונה המעלה בפעל מה שאפשר אז הוא בתכלית השלימות מה שאפשר. וזה שבא לומר שכאשר האדם בדורות שלם במעלה היותר עליונה אינו מגיע אל התחלת המעלה של דור המדבר. ולפיכך אמר שהוא טייעא רוכב על גמלא. וביאור ענין זה שר"ל שהגוף אשר הנפש רוכב עליו שהוא הטייעא הוא בשלימות ואין בו חסרון שכך נקרא הפרי כאשר הוא שלם בגדול שנתבשל ויגמול שקדים, וכן התינוק שלימת הראשון שיש לו כאשר גופו קצת שלם בגודל ופוסק מלינוק כתיב ויגדל הילד ויגמל, והגמל אשר הוא שלם בגידול גופו

כי כל דברים הם אשר היה להם דור המדבר נתיחדו בו לא שייך לאחרים, רק כי הם לעצמם ולפיכך כל דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי ליה שכל אחד יכול ליקח מאחר לפי ששייך ג"כ לאותו שהוא לוקח ממנו והוא משתתף עמו ולכך יכול ליקח מאחר, אף שהוא גוזלו סוף סוף שייך לאותו שלוקח ג"כ רק שגזלו, אבל הדבר שאינו שייך ללוקח כלל והוא שייך דוקא לאותו אחר שבא ליקח ממנו, דבר זה אי אפשר כיון שהוא מיוחד לאותו אחר (ואין יקח) [ואין יקחנן].

ואמר דוקא קרנא דתכלת מפני שהקרן הוא סוף הבגד, שהבגד שייך לאדם שהוא מלבוש שלו, וכל דבר שהוא סוף הדבר הוא נבדל משאר הדבר שהוא עיקר, ודבר זה היה יותר ראוי ליקח כי הבגד שייך לאדם, וקרנא דתכלת שהוא סוף הבגד בלבד ואינו עיקר רק נמשך אחר עיקר, ואותו דבר היה ראוי ליקח, ועם כל זה הכל מיוחד להם וא"א ליקח מהם, שכל כך הם מיוחדים ואינם משותפים עם זולתם רק הם נבדלים לגמרי, ויראה כי גוף הבגד לא שלא היו יכולים ללכת רק [שלא] היה שולט בו ליקח כלל, אבל זה שהוא סוף הבגד לקח אותו רק שלא היה יכול ללכת והבן זה. ומפני שבא לומר כי דבר זה הוא משל חכמה אמר כאשר באתי לפני חכמים ולנסותם בחדות ואמרתי להם המשל הזה גם הם הבינו חכמתו ודעתו והשיבו לו כהוגן, אתה בא לנסותינו בחכמה אם נבין דבריך לפי פשוטו, והראו לנו שהבינו חכמתו כלומר שלמה לא מנית החוטין רק דבריך דברי משל וחכמה, ומפני שבא הוא לנסותם אם הם חכמים השיבו לו כל אבא חמרא כי מה שמדד להם הם מדדו לו ובזה עצמו הראו שהבינו חכמתו, ונוכל לומר ג"כ כי מפני שהמשל לפי פשוטו יש לו קושיא דהוי לי' לממני חוטין לכך אמר שכאשר בא לפני חכמים הקשו לו קושיא זאת וקראו אותי על דבר זה כל אבא חמרא וכו', ומעתה אין סתירה במשל לפי פשוטו, ופי' ראשון נכון.

ומעתה הבן הדברים האלו אשר נאמרו בכאן והם ארבעה תארים שהיו במתי מדבר מה שהיה פניהם כמבסמי, השני שהיו שוכבין פרקדין פניהם נשואות למעלה, השלישי מה שהיה הטייעא רכוב על גמלא ורומחיה בידיה והיה עובר תחת יריכו של אחד מהם, הרביעי הפסק קרנא דתכלת של אחד מהם, הבן בחכמה וחקור בכינה ותמצא אלו דברים מסודרים בתכלית החכמה ואין להוסיף ואין לגרוע ואין לשנותם להקדים כי אין לפרש יותר שלא יהיה עלינו אשמה, יהיה השם עצמו ויגלה לנו מתורתו יתברך אמן.

ביותר שהוא בשלימות הגדול נקרא גמל לכך הגמל בפרט נקרא גמל, ובא לומר כאשר הנפש שהוא נמשל כטייעא (כי נמשל כטייעא) [כי] הטייעא דרכו לקנות קנינים, וכן הנפש הוא מוכן לקנות המושכלות שנקראו קנינים כמו שנתבאר. והוא רוכב על הגמל ר"ל כאשר הנושא, שהוא הגוף, בשלימות, כי כאשר הגוף בשלימות נקרא גמל כמו שנתבאר, והטייעא הוא הנפש שנקרא טייעא שהוא מיוחד לקנות הדברים לכך נקרא טייעא, והוא רוכב על הגמל, ורומחיה זקיפ' בידיה פי' כי הרומח שהוא ביד האדם הוא קנין האדם שעולה למעלה לכך קנין המעלה העליונה שעולה מעלה נמשל כרומח, ואמר ורומחיה זקיפי בידיה כי קנין האדם הוא בידי ר"ל שהוא שלו וברשותו ואינו עצם לו, ועוד כי קנין מעלה זאת היא קנין שכלי שהשכל הוא חד וחרוף כמו הרומח הזה, וכמו שפרש"י על לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי היא חכמתי ותפילתי, וזה הדבר מורגל בפי חכמי, דמחודדין שמעתתי' וכאן מפני שרצה לתאר החכמה במעלה ג"כ קרא אותו ורומחיה בידיה וכאשר תבין דברים אלו כי הגוף כאשר הוא בשלימות או הנפש שהמשיל אותו כטייעא רוכב עליו ר"ל אינו מוטבע בנושא רק הנפש רוכב עליו שכל רוכב על הדבר הוא מתנשא עליו נבדל ממנו וזהו שלימות שאינו מוטבע בחומר, ורומחיה בידיה שכאשר הנפש נבדל קונה מעלה עליונה והוא השכל האלקי הדק העולה למעלה, ומפני כי מעלה זאת קנין לאדם נאמר עליו שהוא בידו כמו ויקח כל ארצו מידו, ולפיכך על המעלה (הקונים) [הנקנה] נאמר ורומחיה בידיה ודברים אלו ברורים מאוד.

ואמר כי היה עובר תחת יריכו כמו שהתבאר למעלה, שבמקום מעמד ראשם ומעלתם היה דברריגה התחתונה שלהם כמו שהוא ערך האדם עם שאר ב"ח, שאין ספק שבמקום שמעלת ב"ח הוא מדריגה השפלה הפחותה של אדם, וכך אמר כי מעלת דורות הללו לא היה מגיע אל התחלת מעלתם, ועתה בא להוסיף מעלה עוד שהיה בדור דיעה, ועל זה אמר דפסק קרנא דתכלת אחד מהם, בא לומר שכל עניניהם נבדל לעצמם, שקודם היה מבאר לך מעלתם שהיו נבדלים מכל הדורות הבאים אחריהם באמת, ותמצא מבואר שאף מאכליהם היה שלא כדרך שאר הדורות וכן בגדיהם וכמו שאמר הכתוב שמלתך לא בלתה מעליך וגומר, נמצא שמיוחדים הם בכל, ואמר דהות פסקא קרנא דתכלתא ולא הוי מסתגי לך, ואמר לי הטייעא, הוא כח המשיג כמו שנתבאר למעלה, והיה משיג דכל דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי ליה והוא הדבר עצמו אשר אמרנו למעלה.

ב. יערוז דבש

ואמרו בגמרא דב"ב (דף ע"ד) דרכב"ח חזיה למתי מדבר דהווי גנו אפרקיד ודמו כמבסמין. ופי' רשב"ם כמו שתויי יין ופניהם מצוהבות. ודליא חד כרעא ורכיב טייעא אגמלא וזקיף רומחיה ולא סגיא ליה, ופסקא חדא תכלתא ולא הוי סגי ליה ואמרינן כל בר בר חנה סכסכא. מה דעתין אי הלכה כב"ש או כב"ה, הוי לין למנות חוטיין וחוליות עכ"ל, והדברים בעצמותם תמוהים.

ולכן דעו כי החטא בשני אופנים, החטא המורגל, כוונתי לחמדה ולתאוה להבלי עולם וכדומה. שהוא הכל מיצה"ר. אמנם יש אופן אחר, והוא להיות כל חשקם ותכלית שלמותם להשיג ולראות מראות האלהים ומקום כבודו, ויש להם מדרגה מזמן לזמן, ואם הם ממהרים לרוב עוצם תשוקת העלול להעילה שלו, להביט ולעלות מהר יותר כפי המדרגה הראויה להם בזמן ולאט לאט, זהו אצלם עון, וכזו מקבלים עונשם. וזהו חטא נדב ואביהוא, שהרכבו לעלות אל ה' יותר מהראוי, ובקרבתם לפני ה' וימתו, וזהו שאמרו,

שאכלו בוסר, כי לא המתינו לזמן מדרגתם ואכלו פרי קודם זמנם, וכן אמרו (בתי"כ הביאו תוס' יומא נג. ד"ה שהורו) שתויי יין, שהוא הדבר שהרכבו להשיג ולהבין ולהסתכל כפי חלקם המגיע, והרי זה כמו ששוחה יין יותר מכפי המדה שלרוב החוס ישכב וירדם ופוגם בעצמו, ואילו שתה לאט לאט, היה לו לעזר וסעד בכריאות ובהשכל, וחמרא וריחנא פקחא (יומא ע"ג):

וכן הדבר בקבלת שפעת השגת אלהים, אין לעלות מהר מהר, כי אז ישתה וישתכר וירדם, ולכך אמרו עליהם במליצה (ויק"ר פ"ב-א). שתויי יין נכנסו, וזה עיקר חטא אדם הראשון, כי אדם הראשון עדיין קודם שבת, לא היה ראוי להשגת השלימות שפעת אלהים, איך מפועל א' הטוב, האמיתי יצאו כא' הפכים רע וטוב והם יוצאים מעילה אחת ומתחלפים בעלולים זה לעומת זה, והאדם ביקש לעלות מהר ולהשיג ענין זה על בוריו ושרשו, ובאמת דבר זה עמוק מאוד וענין נעלם ומופלא, חקר אלוה לדעת על בוריה בלי מכשול וסיג, והאיש אשר בלתי שלם עדיין, ולא ישיגהו עזר וסעד אלוה, כמעט דבר יטעה כדמיון רע ומחשבה זרה, ויגרום רע לעצמו בקצו בניעותו).

ומזה תבין חטא דור המדבר, כי כל פגם שלהם היה בזה, כי היו כולם זכאי קשוט, ואמרו בזוהר [ח"ב כ"א]. שלא יהא כדרא דא עד דרא דמשיחא, והלא היו כולם נביאים כי ראו כבוד ה' בים, כמתן תורה, באהל מועד, ומה צריך ראייה יותר מאלו שהיו נביאים שהיו קדושים לה', רק כל פגמם ג"כ כחטא מלאכים הנ"ל, שהרכבו להשיג יותר מכפי הראוי להם לזמן, ומ"כ מסעות היו הכל מ"כ מדריגות, כאשר חיבר בעל ברית מנוחה כל ספרו על זה הענין, כי כל מסע ומסע מדריגה עליונה למאוד, והיו מסעיהם עפ"י ה', אבל הם הרסו לעלות ההרה וכו', ועיין ברית מנוחה בקברות התאוה, שפירש שם התאוה למראות אלהים ורוב השפעות, עד שלתאוה נפסקה נשמתם, כמו נדב ואביהוא בקרבתם לפני ה', ושמה נקברו, ולכן אל תדברו ותחשבו כי אבותינו דור המדבר אוכלי לחם שמים, שותים מי בארה של מרים, וכבוד ה' עליהם חופף, היו חוטאים בחטא גשמי ללכת אחרי הבל, כאנשים כערכנו:

וזהו מאמר רב"ח, שאמר שראה למתי מדבר והם לא פנו עורף לה' ללכת בתר עניני עולם הזה הפונים מעם ה', כי אם כל ענינים כלפי מעלה, ומגמתם לראות כבוד ה', אכלו ולא ישבעו מנועם עליון, וזהו דהוי גנו אפרקיד פניהם כלפי מעלה מבלי סור לשום צד ונטיה כלל וכלל, רק כל ענינים דהרכבו לשתות יין קודם זמנו, כמו נדב ואביהוא שראו בקרבתם לפני ה', ואמרו שתויי יין נכנסו, וכן היה אצלם, ולכך אמר דגנו כמאן דמבסמי, ונתפתו ביינם ופניהם צהובות, לרוב אור עליון, להפליג לדבר בשבחים ולהראות מופת על גודל מעלתם:

ואמר דשקול מיניה חוטא דתכלתא, להיות כי מתים פטורים, ולא יגלו ליה כי הוי לועג לרש, כמ"ש התוס' (ברכות יח. ושאר דוכתא) ופוסקים, רק כבר פלפלו התוס' (שם). דתליא אם ציצית חובת גברא או חובת מנא, כי חובת גברא לא שייך במתים, אבל חובת מנא אין ליטול הציצית מבגדים, וכבר פרש"י בפ' התכלת [מנחות דף מ.] גבי סדין בציצית, שב"ש וכ"ה מחולקים אי ציצית חובת גברא או מנא, וזהו שאמרו, מה דעתך דנטלת לדעת אי יש ליטול ציצית מהן משום בירור הלכה כב"ש או כב"ה, אבל כבר כתבו תוס' בנדה (דף סא. וע"ע תוס' ברכות יח. תוס' פסחים מ. ותוס' ב"ב ע"ד. וע"ז פה.) דיש להניח ציצית, הואיל דבציצית תלוי זכירת כל מצות, יש להניחם למתים, וכבר פירש"י [במדבר טו. לו.] דלכך תלוי זכירת כל מצות, דמנין חוליות וחוטאים עולה תרי"ג, ע"ש באורך, וזהו שאמרו, כי אין זה ענין להך דציצית חובת גברא או מנא, כי היה לך למנות חוטיין וחוליות, ובזה תבין טעם שאין ליקח מהם הציצית, להיות רומזים למנין תרי"ג וזכירת כל מצות, וא"ש והבן:

נראה שזה החכם החכימו בגודל מעלת דור המדבר, שכאמת ענין דור המדבר גבוה מאד. שהיו דור דעה (ויק"ר ט א), ובדברי הארז"ל מבואר שסכת העדר כניסתם לארץ ג"כ היתה מפני מעלתם, כדאי' על פסוק 'ואתם הדבקים בד' אלקיכם וגו'', והיה ענינם בסוד גדול עד שהנהגת א"י, שהיא גלויה, סוד עלמא תתאה, לא היתה ראויה להם מפני דבקותם במקום עליון, שהיתה הנהגתם ראויה בדרך נסים שהיא דרך הסוד, ויין רומז לסוד כמשחז"ל 'יין ניתן בע' אותיות וסוד ניתן בע' אותיות, נכנס יין יצא סוד' (עירובין סה, א). והנה עליהם הופיע אור החירות כי יצאו ממצרים בסוד הבינה, וזהו דמו כמאן דמבסמי מלאים מסוד היין, ודמו כמאן דגנו אפרקיד, שאפרקיד הוא רומז על חירות, ע"כ פרקדן לא יקרא ק"ש (ברכות יג, ב) מפני שצריך להורות שיש עליו עול. ואמר שאי אפשר להגיע כלל לדעת גודל עוצם מעלתם, עד שאפילו הבחי' התחתונה שבהשגתם, שהוא ענין הברך, שהוא סוד נה"י שבהם שהוא סוף המעלות שבהם, כד הוה זקיפא, הכונה שהיו גם בחי' תחתונות שבהם בסוד עלמא דדכורא, שהוא ענין העמידה, מפני גודל מעלתם, ע"כ היה עקר ענינם בתורה שהוא סוד עלמא דדכורא, כי עלמא דנוקבא היא סוד עובדין, וכאמת היו בידם מעשים מועטים, שכמה מצות היו חסרות להם, אבל גודל מעלתם בתורה הספיק על הכל, וזהו דהוה זקיפא ברכיה דחד מינייהו. ואמר 'חד מינייהו' שלא הי' אפשר בחינה כללית שלהם, שהכלל מתוסף בקדושתו כנודע ענין תפילתם של רבים, רק הסתכל במעלות התחתונות של דרך הבחי' התחתונות שלהם, וגם זה היה זקיפא בסוד העמידה. ואמר דהוה רכיב טייעא גמלא וזקיפא רומחיה בידיה ולא נגע ביה, שכללות שלמות הקדושה תלויה בג' דברים, כדאי' בזהר דמשפטים בענין ג' יועצי פרעה וכןגדם בקדושה, דהיינו דחילו, ועובדין, וחכמה. והנה הטייעא הוא סוחר מורה ע"ש חכמתו הגדולה כמו 'כי טוב סחרה מסחר כסף ומרחק תביא לחמה' (משלי ג יד). גם אמרו חז"ל הגמלים רובם צדיקים (קידושין פב, א), שהיינו יראתם גוברת — כמשפירש"י — מפני פרישתם למרחקים וסכנות, א"כ יש בגמל ענין דחילו, גם הוא צנוע כדאחז"ל ע"פ 'ובניהם — בנאיהם, לפי שהוא צנוע בתשמישו לפיכך לא פירסמו הכתוב' (בר"ר עו ו), והצניעות באה מכח הבושה שהיא היראה כדכתיב 'בעבור תהיה יראתו על פניכם — זו הבושה' (נדרים כ, א), א"כ היה בו דחילו. גם כח עובדין רומז ב'רומח', כמשאחז"ל ע"פ 'ויקח רומח בידו' שקרא ק"ש שי"ב רמ"ח תבות נגד רמ"ח מ"ע. ובכל ג' מעלותיו יחד לא היה יכול להשיג אפילו כח ברכיה דחד מינייהו, ואמר ג' מדרגות נגד ג' מדרגות של ברכים שהם נה"י, ולא נגע ביה פסקוה לקרנא דתכלתא דחד מינייהו, היינו שבהיותו משיג אז ברוה"ק קצת ממעלתם רצה לדעת עכ"פ איזה דרך מבחי' יראה שלהם שהוא רמוז בתכלת, שתכלת היא סוד היראה כדאי' בזהר תרומה דבי' דיינין דנ"פ, ולא הוה מסתגי לן, שא"א בשום אופן לנו ללכת ע"פ דרכיהם, שדרכיהם גבוהים הרבה מדרכינו. ע"כ אמר ההוא טייעא, שראה שנקט בעצמו דרך גבוה כזה שהשיג מהם וא"א לו ללכת בו, שמא שקלת מידי מינייהו ללמוד מהם לענין הנהגה, אמר שזה אי אפשר דגמירי במעלתם דמאן דשקל מידי מינייהו לא מסתגי ליה, שאין בכוחנו ללכת ע"פ דרך שלהם שהוא דרך נשגב ונעלה מאוד. ע"כ אהדריה ניהליה להחליט ולגמור בדעתו שדרך כזה רק להם יאתה ולא לנו, וללכת ע"פ דרך הראוי לנו לפי מצבינו שקטן הרבה לעומתם. אהדרתיה ונקט דעתיה לדרך הראוי לנו, ואז הלך בדרך ד' ועבודתו כפי ערכו, וזהו הדר מסתגי לן. כי אתאי לקמיה דרבנן, וספרתי להם מהשגה זו ומעוצם מעלתם, אמרו שרואים שנגד מעלת דור המדבר אין חכמי וקדושי דורנו נגדם נחשבים כלל, שאי אפשר כלל לעמוד על ענינם, כענין מאמרם 'אם הראשונים בני אנשים אנו כחמורים' (שבת קיב, ב). והנה יש ב' מעלות בחכמים, מעלות עצמו הוא ענין העבודה בכחירה, וענין חכמה הוא מהדברים שהאב זוכה לבנו. ואמרו כשהראה לדעת שא"א להשיג מעלתם לא בתורה ולא ביראה, ונודע כי היראה מצד הרוממות אינה כעול על האדם רק עטרת תפארת, וכחמור לעול המשא נאמר על קוצר ההשגה שצריך יראת העונש, ואמרו שנגד מעלתם, כל אבא כל גדולי הדור שבערך רבה חמרא נחשבים כיראים מעונש, נגד יראת רוממות שלהם, וכל בב"ח היינו מצד החכמה,

ג. מאמרי הראי"ה (המשך)

שזהו מהדברים שהאב זוכה לבנו, סכסא שאין אנו חשוכים לחכמים כלל נגדם. והביאו ראייה שהשגתם מנועה מאתנו. שהרי עיקר מה שרצה לדעת מדרכיהם הוא איך להתנהג ודרך עבודת ד' שכללותם היא או דרך הגבורות או דרך החסדים. היינו אי כבי"ש דמחמרי שהם מסוד הגבורות. אי כבי"ה המקילים שהם סוד החסדים, והיה זה אפשר להשיג מהם מצד חכמתם גם מצד מעשיהם, אחרי שראה ענינם. ובציצית יש חוטין וחוליות, וכלל החוטין ל"ב מורים על ל"ב נתיבות חכמה. והקשר מורה שהמעשים מאחדים כח החכמה ומקיימים אותה באדם, א"כ היה לו למימני חוטין להסתכל בחכמתם, ולמימני חוליות להסתכל בעובדין שלהם. אלא ודאי מהלא השיג מענינם דבר לענין הנהגה ש"מ שהם בכל דרכיהם גבוהים הרבה מערכינו. בין לענין חכמה בין לענין עבודה ומעשים, ע"כ אי אפשר להשיג מעלתם, שעליהם הכתוב אומר 'אספו לי חסידי כורתיו בריחי עלי-זבחי' (תהלים נ ה). שהמה מיוחדים בין בחסידות דהיינו בעובדין בין בחכמה שהוא ענין הברית, כמ"ש 'סוד ד' ליראיו ובריתו להודיעם' (שם כה יד). ובהם ב' המעלות נכללים ברוממות גדול.

12.3 – ענייני לשון הרע

א. עוללות אפרים

אמר רבה בר חנה [אמר לי ההוא טייעאע] תא ואחוי לך מתי מדבר כו'. לפי שהם מתו על עסקי דיבה על כן הראה לו דרך מוציא דיבה לפי שהיו ענותנים כו' ובית שמאי היו קפדנים וקנתרין ואם רצה לידע איזו דרך יכשר הזה או זה היה לו למימני חוטין וחוליות על דרך שנאמר כחוט השני שפתותיך אם כן צא ולמד כמה הכתוב מפליג בשבח הלשון כשהוא מדבר בדברי תורה עד שהמשילו לחוט השני גם לעמת זה יראה בחוליות ר"ל כל חלי וכל מכה הנאמר במשלי בבעלי הלשון והשיכור כמ"ש למי אוי למי אבוי וגומר וכן נאמר מות וחיים ביד הלשון ומכאן יכול המשכיל ללמוד שאין יתרון לבעלי הלשון: